

"ТАСДИҚ МЕКУНАМ"
Ректори Донишгоҳи славянии
Россия ва Тоҷикистон, д.э.н., профессор
Файзулло М.К.
« 15 / 04 » соли 2025

ТАҚРИЗИ

**муассисисаи пешбар ба диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна
дар мавзӯи «Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тиҷоратии
фармасевтӣ» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз
рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит**

Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илм, ки аз рӯйи он диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна дар мавзӯи «Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тиҷоратии фармасевтӣ» ба талаботи бандҳои зерини Феҳристи шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси илмӣ 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит: бандҳои 1.1. Парадигмаҳои ибтидоӣ, концепсияҳои бунёдӣ, принсипҳои асосӣ, постулатҳо ва қоидаҳои баҳисобгирии бухгалтерӣ; 1.3. Асосҳои методологӣ ва вазифаҳои мақсадноки баҳисобгирии муҳосибӣ; 1.4. Таърихи рушди назария, методология ва ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ; 1.7. Баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) дар корхонаҳои шакли гуногуни ташкилӣ-ҳуқуқӣ, ҳамаи соҳаҳо ва сатҳҳо; 1.13. Ташкили баҳисобгирии муҳосибӣ (молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ, корпоративӣ ва ғайра) аз рӯи сегментҳо, бизнес-чараёнҳо ва сохторҳои таркибӣ; 1.16. Проблемаҳои баҳисобгирии хароҷот ва ҳисобкунии арзиши аслии маҳсулот (кор, хизмат); 2.11. Назария ва методологияи таҳлили молиявӣ, идоракунӣ, андозӣ ва маркетингӣ мувофиқ аст.

Муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ

Шароити муосири иқтисодӣ ба сифати идоракунии корхонаҳо, бахусус дар соҳаҳои рақобатпазир, аз қабili дорусозӣ, талаботҳои бештареро мегузорад. Ширкатҳои фармасевтии тиҷоратӣ дар муҳити динамикии фаъолият мекунанд, ки самаранокии равандҳои тиҷории дохилӣ на танҳо ба даромаднокӣ, балки ба устуворӣ ва эътибори ширкат бевосита таъсир мерасонад. Дар ин шароит аҳамияти баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун воситаи банақшагирӣ, таҳлил, назорат ва қабули қарорҳои стратегӣ меафзояд.

Баҳисобгирии идоракунӣ ба менечмент имкон медиҳад, ки маълумоти боэътимод ва мувофиқро барои қабули қарорҳои асоснок, оптимизатсияи хароҷот, баланд бардоштани ҳосилнокӣ ва муайян кардани самтҳои фоидаовартарини фаъолият зуд ба даст оранд. Баръакси баҳисобгирии молиявӣ, баҳисобгирии идоракунӣ бо стандартҳои қатъӣ танзим карда намешавад ва метавонад ба хусусиятҳои ширкат ва ҳадафҳои он мутобиқ карда шавад. Ин, махсусан барои ширкатҳои фармасевтӣ, ки бо мушкилоти беназир рӯ ба рӯ мешаванд, муҳим аст: танзими нархҳо, баҳисобгирии хароҷоти тадқиқотӣ ва коркарди маҳсулот, мониторинги иҷрои логистика, қонеъ кардани талаботи танзим ва идоракунӣ давраи ҳаёти маҳсулот.

Илова бар ин, рушди саноати фармасевтӣ бо қорӣ намудани технологияҳои нав, рақамикунонӣ ва рақобати афзояндаи байналмилалӣ ҳамроҳ мешавад. Ҳамаи ин барои таҳлил ва идоракунӣ воситаҳои дақиқтару фасехтарро тақозо мекунад, ки баҳисобгирии ҳозиразамони идоракунӣ низ ба ҳамин самт равона мебошад. Он имконият фароҳам меорад, ки сценарияҳои гуногуни рушдро амсилабандӣ намуда, нуктаи фурӯши безерарро ҳисоб карда, даромаднокии маҳсулотҳои доруворӣ ё бахшҳои алоҳидаро таҳлил ва нақшаи ҳавасмандкунии кормандонро таҳия намуд.

Муҳимияти мавзӯ ҳамчунин аз он вобаста аст, ки дар кишварҳои пасошӯравӣ, аз ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтӣ суст рушд кардааст. Бисёре аз ин ширкатҳо то ҳол танҳо ба баҳисобгирии молиявӣ таъя мекунанд, ки ин ҳолат қобилияти онҳоро дар иҷрои идоракунӣ стратегӣ маҳдуд мекунад. Дар шароити рушди босуръати бозор ва пурзӯр шудани танзими давлатӣ он метавонад боиси паст шудани рақобатпазирии ширкатҳо гардад.

Ҳамин тариқ, рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтии тиҷоратӣ на танҳо як соҳаи дахлдор, балки як соҳаи зарурии таҳқиқот мебошад. Он ба беҳтар кардани идоракунӣ захираҳо, баланд бардоштани самаранокии тиҷорат ва мустаҳкам кардани мавқеи ширкат дар бозор мусоидат мекунад.

Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ довталаб ба дараҷаи илмӣ, пеш аз ҳама, аз навгонии илмӣ бармеоянд. Навгонии илмӣ диссертатсия дар коркарди муқаррароти назариявӣ методӣ ва тавсияҳои амалӣ ҷиҳати тақмили низоми баҳисобгирии идоракунӣ зоҳир мегардад, ки ҳалли маҷмуии онҳо барои ташаккулёбӣ ва рушди низоми пешрафтаи иттилоотии дар қабули қарорҳои идоракунӣ мусоидаткунанда дар

ширкати тичоратии фармасевтӣ кумак мерасонанд. Дар рафти таҳқиқот натиҷаҳои зерини нисбатан муҳим ба даст оварда шуд:

- асосҳои назариявӣю методологии ташаккулёбӣ ва рушди баҳисобгирии идоракунӣ омӯхта шуда, саҳми олимони ватанию хориҷӣ дар бунёди консепсияи он, моҳияти баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун олооти самараноки менечмент муайян гардида, равишҳои методии омӯзиши ҳадафҳои баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ пешниҳод карда шуд;

- ҳолати кунунии соҳаи фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиш ва таҳлил гардида, хусусиятҳои соҳа ва муаммоҳои дар он мавҷудбуда ошкор ва таъсири онҳо ба ташкили баҳисобгирии идоракунӣ муайян карда шуд;

- вазъи ташкили баҳисобгирии муҳосибии фаъолияти тичоратӣ-фурӯшии ширкати фармасевтӣ ва ташаккули натиҷаҳои молиявӣ таҳлил карда шуда, тавсияҳои методӣ барои бартарафкунии муаммоҳо, хусусан тавассути таснифи дармадҳо ва истифодаи низоми ҳисобҳои муҳосибии аз рӯйи дараҷаҳои гуногун ҷузъигардонидашуда барои баҳисобгирии фаъолияти молиявӣ-хоҷагидории ширкати фармасевтии тичоратӣ коркард карда шуда, амсилаи алоқамандии ҳисобҳо барои инъикоси иттилооти муҳосибӣ пешниҳод карда шуд;

- раванди ташаккули ҳисоботи идоракунии дохилӣ дар ширкатҳои фармасевтии ватанӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифта, таҳлили маълумотҳои ҳисобот гузаронида шуда, дар ин замина амсилаи бунёдшавии ҳисоботи дохилӣ коркард, тавсияҳои методӣ барои мукамалгардонӣ ва рушди ҳисоботи дохилии идоракунӣ дар ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ пешниҳод карда шуд;

- аҳаммияти ҷудокунии фаъолияти ширкати фармасевтӣ ба бизнес-равандҳо, ба мисли бизнес-раванди “Фаъолияти сармоягузорӣ”, бизнес-раванди “Таъминот”, бизнес-раванди “Фаъолияти истехсолӣ”, бизнес-раванди “Фурӯш ва маркетинг”, бизнес-раванди “Таҳқиқот ва коркарди маҳсулот” ва бизнес-раванди “Маъмурӣ ва хоҷагӣ”, ки барои устуворгардонии низоми назорат ва идоракунӣ мусоидат менамоянд, муайян гардида, аломатҳои таснифи хароҷот пешниҳод, моҳияти баҳисобгирии хароҷот аз рӯйи бизнес-равандҳо ошкор карда шуда, амсилаи татбиқи он дар доираи низоми ҳисобҳои муҳосибӣ коркард карда шуд;

- нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ барои баҳогузориҳои фаъолияти ҳар як бизнес-раванд дар ширкати фармасевтӣ муайян карда шуда, методикаи ҳисобкунии онҳо коркард ва дар ин асос методикаи

муайянкунии самаранокии кори корхона дар маҷмуъ пешниҳод карда шуд.

Саҳми докталаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳамияти он

Зимни иҷроиши кори илмӣ тамоми давраҳои таҳқиқот аз интиҳоби мавзӯ, таҳияи нақшаи таҳқиқот, ҷамъоварӣ ва коркарди маълумоти лозимӣ ва ҳисоботӣ, интиҳоб ва иҷрои талаботи зарурии тартиби нишон додани адабиёт, муайян кардани мақсад ва иҷрои вазифаҳои таҳқиқот аз ҷониби ҳуди муаллиф анҷом дода шудаанд. Муаллиф дар заминаи таҳлили низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар субъектҳои хоҷагидории соҳаи фармасевтӣ, омӯзиши баҳисобгирии муносибии фаъолияти молиявӣ-хоҷагидории ширкатҳои тичорати фармасевтиро анҷом дода, барои беҳгардонии раванди пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ, тартиб додани ҳисоботи дохилии саҳеҳ, ҷисоби арзиши асли, буъетикунонӣ ва баъогузории натиҷаи фаъолияти бизнес-равандҳои ширкатҳои соҳаи фармасевтӣ тавсияҳои судманд пешниҳод кардааст. Натиҷаҳои алоҳидаи таҳқиқот метавонанд ҳангоми таҳияи ҷанбаҳои назариявӣ, методологӣ ва амалии рушди низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои тичоратӣ истифода шаванд.

Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ (бо нишон додани навлонӣ, аҳамияти илмӣ ва амалии онҳо), ки барои он ба докталаб додани дараҷаи илмии дархостшаванда мумкин аст

Диссертатсияи тақризшаванда аз сарсухан, се боб, ҳулоса, рӯихати адабиёт иборат мебошад. Муҳтавои асосии таҳқиқот дар 213 саҳифаи компютерӣ оварда шуда, дар он 28 ҷадвал ва 18 расм, 6 замиа ҷой дода шудаанд, рӯихати адабиёт 223 сарчашмаро фарогир мебошад.

Дар муқаддима мубраи будани мавзӯи диссертатсия ва сатҳи омӯзиши он асоснок карда шуда, мақсад, вазифаҳо, объект, предмет ва усулҳои таҳқиқот муайян шудаанд. Инчунин дар он муқаррароти дорои навлонии илмӣ ва аҳамияти назариявӣ амалии диссертатсия инъикос гардидаанд ва маълумот оид ба тавсиби натиҷаҳои таҳқиқот пешниҳод карда шудааст (с. 5-16).

Дар боби якуми диссертатсия «**Асосҳои назариявӣ методологии баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ**» унвонҷӯ масъалаҳои назариявии диссертатсияро баррасӣ намуда, мазмун ва моҳияти баҳисобгирии идоракуниро мавриди омӯзиши амиқ қарор додааст (саҳ. 16). Муаллифи диссертатсия мафҳум ва таърифи баҳисобгирии идоракуниро, ки олимони ватанию хориҷӣ пешниҳод

намудаанд, аз нуқтаи назари интиқодӣ таҳлили чуқур намуда, онҳоро аз мавқеъҳои мухталиф таҳқиқ намудааст (сах. 17-27), амсилаи ҳамбстагии унсурҳои (василаҳои) баҳисобгирии идоракунӣ бо функцияҳои идоракунӣ (сах. 25) ва амсилаи мантиқии асосҳои концептуалии баҳисобгирии идоракуниро коркард ва пешниҳод намудааст (сах. 30). Бунёди низоми баҳисобгирии идоракуниро ҳамчун олооти самараноки идоракунӣ дар субъекти иқтисодӣ асоснок намуда (сах. 31-46), принципҳои баҳисобгирии идоракуниро дар ҳаҷми шонздаҳ адад (сах. 42) пешниҳод намуда, онҳоро ботафсил шарҳ додааст.

Дар таҳқиқот объектҳои хоси баҳисобгирии идоракунӣ барои ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ муайян карда шудааст, ки аз инҳо иборатанд: хароҷот, натиҷаҳои фаъолият, банақшагирӣ ва буҷет, захираҳо (моддӣ, молиявӣ, кадрӣ), бизнес-равандҳо, муҳити дохилӣ ва беруна, унсурҳои сохторие, ки ҳамчун марказҳои масъулияти молиявӣ ва хоҷагидорӣ амал мекунанд (сах.46-63). Ин пешниҳоди муаллиф оид ба муайянкунии объектҳои нави баҳисобгирии идоракунӣ дорои аҳамияти беназири илмӣ амалӣ мебошад.

Дар боби дуюми диссертатсия, ки **«Таҳлили ҳолати ташкил ва пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон»** номгузорӣ гардидааст, вазъи бозори фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯхта шуда (сах.66-76), омилҳои ба бозори фармасевтии ватанӣ таъсиррасон ошкор ва гуруҳбандӣ карда шудаанд (сах.77-82). Дар ҷадвали 2.1.6. методикаи банақшагирии ҳаҷми фурӯш дар ширкати тижоратии фармасевтии ҶДММ «Вежа фарма» коркард ва пешниҳод карда шудааст(сах.84), ки барои коронаҳои дигари соҳа низ истифодабарии он қобили қабул буда, дар тақмили низоми банақшагирии фаъолияти ширкатҳои фармасевтии тижоратӣ ҳамчун тавсияи методӣ дорои арзиши баланд мебошад.

Дар раванди таҳлили рушди бозори фармасевтии Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусиятҳои зерини соҳа ошкор карда шуданд (сах.85-86), ки зимни ташкил ва пешбурди баҳисобгирии идоракунӣ муаллиф тавсия менамояд, ки онҳо ҳатман ба инобат гирифта шаванд: мавҷуд будани муҳити ҳуқуқӣ, ҷой доштани рақобати шадид, танзими давлатии ин соҳа аз ҷумлаи шарт ва омилҳои асосии рушди муносибатҳои бозорӣ дар соҳаи фармасевтии ҷумҳурӣ ҳисоб меёбанд; вобастагии назарраси бозори дохилӣ аз воридоти доруворӣ ва дар сатҳи ҳеле ночиз қарор доштани истеҳсоли маводи дорувории ватанӣ; ҷой доштани монополияи гурӯҳи молҳои дорувории истеҳсоли хориҷӣ, ки аз ҷониби ширкатҳои воридкунанда (миёнарав) ба ҷумҳурӣ ворид карда шуда, дар муайянкунии нархи ин гуна маҳсулот яккахуқмрон боқӣ мемонанд ва ғ.

Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ исбот карда шудааст, ки барои ташкили баҳисобгирии идоракунии ботартиб ва босамар, ки заминаи асосии бунёди иттилооти ҳақиқӣ, боэътимод, манфиатовар ва дар қабули қарорҳои идоракунӣ нақшофаранда мебошанд, ба инобат гирифтани омилҳои зикршуда ва донишу таҳассуснокии баланди муҳосибӣ талаб карда мешавад (саҳ.66-86).

Унвочӯ дар диссертатсия исбот кардааст, ки Ташкили баҳисобгирии идоракунӣ аз рӯи фаъолияти тижоратӣ-савдоии ширкати тижоратии фармасевтӣ яке аз самтҳои муҳимми низоми баҳисобгирии муҳосибӣ ба шумор рафта, барои ташкили маълумоти муфассал ва боарзиш ҷиҳати қабули қарорҳои идоракунӣ заминаи устувор мегузорад (саҳ. 86-94). Хусусиятҳои хоси объекти омӯзишро ба назар гирифта, истифодаи нақшаи умумии ҳисобҳои захираҳо, даромад, хароҷот ва натиҷаҳои фаъолияти молиявӣ-ҳочагидории ширкати фармасевтии тижоратиро, ки аз рӯи дараҷаҳои гуногун ҷузъӣ гардонида шудаанд(саҳ.96), пешниҳод намудааст (Замимаи 3, саҳ. 206-210). Ҳамчунин амсилаи умумии баҳисобгирии даромад, хароҷот ва ташккулёбии натиҷаҳои фаъолияти молиявӣ-ҳочагидорӣ аз рӯи ҳисобҳои муҳосибӣ дар ширкати фармасевтии ватанӣ қоркард намудааст (расми 2.2.3), ки аз рӯи он раванди ташаккули маълумоти ҳисобдорӣ осон мегардад (саҳ. 101).

Дар диссертатсия таъкид карда мешавад, ки ба ҳисоботи идоракунӣ таваҷҷуҳи хосса бояд зоҳир намуд, зеро дар вай барои истифодабарандагони дохилӣ иттилооти мушаххас ва муфассал оид ба вазъ ва натиҷаҳои фаъолияти молиявӣ ҳочагидорӣ ҷамъ оварда мешавад, ки аз дигар шаклҳои ҳисобот онҳоро пайдо кардан ғайриимкон аст. Ҳисоботи идоракуниро ҳамчун системаи иттилооти мушаххас ва муфассал оид ба фаъолияти молиявӣ ҳочагидорӣ, моддаҳои даромаду хароҷот, қарзҳои дебиторӣ ва кредиторӣ, муносибатҳои молу мулкӣ, сармоя, захираҳо ва дигар омилҳои, ки ба натиҷаҳои бадастомада таъсир мерасонанд, ба назар бояд гирифт (саҳ.103-108). Дар доираи ин таҳқиқот унвончу намунаи бунёди ҳисоботи идоракунии ҷамъбастиро барои ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ пешниҳод намудааст, ки он аслан аз се зинаи асосӣ иборат буда, вобаста аз он ки маркази масъулият, ё сегменти фаъолият дар кадом сатҳи идоракунӣ қарор дорад, тайёр карда мешавад. Бо мурури тайёршавии ҳисобот маълумотҳо ҷамъбаст карда шуда, ба сатҳи олии идоракунӣ пешниҳод карда шуда, имконияти назорати зербаҳшҳои фаъолият ва қабули қарорҳо муҳайё мегардад (саҳ.110-124).

Унвончу дар баррасии боби сеюми диссертатсия **«Мукамалгардонии методикаи баҳисобгирии идоракунӣ аз рӯи бизнес-равндҳои ширкати фармасевтӣ»** таъкид менамояд, ки дар доираи

баҳисобгирии идоракунӣ тартиби соқит намудани харочот ба арзиши аслии молҳо, корҳо ва хизмарасониҳо аҳаммияти хосса дорад. Барои ҳисобкунии арзиши аслии таснифи харочот аз рӯйи бизнес-равандҳо, ки дар натиҷаи он маълумоти таҳлилии оид ба фаъолияти бизнес-равандҳо ташаккул меёбад, кӯмаки амалӣ мерасонад. Таснифоти харочот аз рӯйи маконҳои пайдоиш, ки дар боби 3-юми рисола пешниҳод шудааст, имкон медиҳад натиҷаҳои фаъолияти ҳар як ҷузъи сохтори ширкат муайян карда шавад. Таснифоти пешниҳодшудаи харочот қатъи назар аз вазифаҳои идоракунӣ имкон медиҳад самаранокии баҳисобгирии идоракунӣ баланд бардошта шуда, таҳлилшавандагӣ ва имконоти ошкоркунии захираҳо, натиҷанокии фаъолияти зербахшҳои ширкати тижоратии фармасевтӣ баланд бардошта шавад (сах. 128-132). Ҳамчунин, ҷудокунии бизнес-равандҳо бо мақсади ташкил ва пешбурди фаъолияти босамари ширкати тижоратӣ ва аз рӯйи он гузориши баҳисобгирии харочот барои ноил гаштан ба натиҷаҳои муносиб дар самти назорат аз рӯйи истифодабарии захираҳо ва ҳисобкунии арзиши аслии кори ниҳоят муфид ҳисоб меёбад (сах. 132-141).

Ҳамзамон, унвонҷӯ дар боби мазкур усулҳои асосии баҳисобгирии харочотро, ки дар амалияи хориҷӣ васеъ истифода мешаванд (Усули марҳилавӣ, усули фармоишӣ, усули «Стандарт-кост», усули «Директ-костинг», усули ABC, усули баҳисобгирии харочот «Дар муҳлати додашуда» (Just in Time) ва ғ.) таҳлил намуда, қайд менамояд, ки истифодаи баъзе аз онҳо дар таҷрибаи ширкатҳои ватанӣ аҳён-аҳён ба назар мерасад. Дар идомаи фикри худ муаллиф ба хулосае меояд, ки айни замон бо мақсади идоракунӣ стратегияи харочот, тақмили ҳисоби арзиши аслии маҳсулот ва пурзӯрнамоии назорат дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ истифодабарии васеи усулҳои зикршуда дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ мубрам мегардад (сах. 130-132).

Барои баҳисобгирии харочот аз рӯйи бизнес-равандҳо ва ташаккули иттилоот оид ба вазъи масрафоти корхона, арзиши аслии ва ҳолати захираҳо дар субъектҳои хоҷагӣ истифодабарии низоми ҳисобҳои муҳосибӣ кумаки амалӣ мерасонад. Унвонҷӯ дар доираи ин таҳқиқоти худ зарур шуморидааст, ки фаъолияти ширкати тижоратиро ба чунин бизнес-равандҳо ҷудо кунад: бизнес-раванди «Фаъолияти сармоягузорӣ»; бизнес-раванди «Таъминот»; бизнес-раванди «Фаъолияти истеҳсолӣ»; бизнес-раванди «Фурӯш ва маркетинг»; бизнес-раванди «Таҳқиқот ва коркарди маҳсулот»; раванди «Маъмурӣ ва хоҷагӣ». Тавассути ҷудокунии фаъолияти ширкати фармасевтӣ ба бизнес-равандҳо ташкили баҳисобгирӣ аз рӯйи онҳо дар доираи ҳисобҳои муҳосибӣ, барои бунёдкунии маълумотҳои таҳлилии, таҳкими раванди назорат аз рӯйи

истифодабарии захираҳо, идоракунии харочот ва қабули қарорҳо имконияти мусоид фароҳам меояд (сах.142-158).

Муайянкунии нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ (НАС) бо мақсади баҳогузории натиҷаи кори бизнес-равандҳо дар ширкати фармасевтӣ яке аз омилҳои асосии назорати идоракунӣ ва таҳкими низоми идоракунӣ ҳисоб меёбанд, ки онҳоро унвонҷӯ дар зербоби 3.3-и диссертатсия, ҷадвалҳои 3.3.1 - 3.3.6 дар асоси таҳқиқоти олимони хориҷӣ коркард намудааст. Дар ширкати тичоратии фармасевтӣ самаранокии ҳар як бизнес-раванд аз рӯйи мувофиқат ба стратегияи тичоратӣ, ки барои ноил шудан ба ниёзҳои муштариён ва эҷоди арзишҳо нигаронида шудааст, арзёбӣ карда мешавад. Нишондиҳандаҳои асосии самаранокӣ (НАС) ва баҳогузории фаъолияти бизнес-равандҳо, ки дар диссертатсия коркард гардидааст, усули асосии арзёбии фаъолияти бизнес-равандҳо дар ширкати тичоратии фармасевтӣ ҳисоб ёфта, барои назорати идоракунӣ ва қабули қарорҳои босамар заминаи мусоид фароҳам меоранд(158-174).

Дар хулоса ва пешниҳодҳо натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, инчунин тавсияҳое, ки аҳамияти назариявӣ ва амалӣ доранд, пешниҳод гардидаанд.

Дарачаи сахтеии натиҷаҳои таҳқиқот бо истифодаи усулҳои махсус дар рафти иҷрои диссертатсия, бозътимодии маълумот, ҳаҷми кифояи маводи таҳқиқшуда, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот, маърузаҳо дар конференсияҳои илмию амалӣ, бо гузаронидани таҳлили вазъи соҳа, дақиқии маълумотҳои аз муҳосиботи ширкатҳои тичоратии фармасевтӣ гирифташуда, таҳлили онҳо ва интишорот тасдиқ мегардад. Хулоса ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот дар асоси таҳлили илмии натиҷаи таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод карда шудааст.

Дар амалия хулоса ва тавсияҳо барои татбиқи натиҷаҳои кори диссертатсионӣ ва дар асоси таҳлили илмӣ ҷанбаҳои назариявию таҷрибавӣ бароварда шудааст, ки аз эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот дарак медиҳад.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти илмӣ мавзӯ дар дарки амики илмӣ хусусиятҳои баҳисобгирии идоракунӣ дар саноати фармасевтика мебошад. Баръакси ташкилотҳои анъанавии истеҳсолӣ ё паҳнкунӣ, ширкатҳои фармасевтӣ бо мушкилоти беназир рӯ ба рӯ мешаванд, ба монанди баҳисобгирии харочоти таҳқиқотӣ ва озмоишии клиникӣ, идоракунии давраи ҳаёти доруворӣ, танзими нарх ва ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ. Инкишофи

равишҳои назариявие, ки ба ин хусусиятҳо мутобиқ шудаанд, ба васеъ шудани заминаи илмӣ соҳаи ҳисоби хоҷагидорӣ мусоидат мекунад.

Илова бар ин, ин таҳқиқот метавонад фаҳмиши илмӣ усулҳои тасниф, таҳлил ва тафсири иттилооти идоракуниро дар заминаи фаъолиятҳои дорои хатар ва доништалаб ғанӣ гардонад. Он барои барқарор кардани робитаи байни идоракунии стратегӣ ва татбиқи баҳисобгирии идоракунӣ, нишон додани нақши он дар қабули қарорҳо, таҳияи стратегияҳои тичоратӣ ва баланд бардоштани самаранокии дохилии ташкилотҳои фармасевтӣ кӯмак мекунад.

Ниҳоят, хулосаҳои назариявии дар доираи ин мавзӯ баровардашуда метавонанд барои таҳияи тавсияҳои методӣ ва маводҳои илмӣ таълимӣ истифода бурда шаванд, ки ба таҳияи барномаҳои таълимӣ дар соҳаи баҳисобгирии идоракунӣ, иқтисодиёти тандурустӣ ва менеҷменти фармасевтӣ мусоидат меkunанд. Хамин тавр, таҳқиқоти мазкур дорои навоварии илмӣ буда, ба инкишофи баҳисобгирии идоракунӣ ҳамчун фанни мустақил, махсусан зимни татбиқи он дар соҳаҳои алоҳидаи иқтисодиёт, аз он ҷумла соҳаи дорусозӣ ва тичорати он мусоидат мекунад.

Аҳамияти амалии таҳқиқоти мазкур дар имкони истифодаи равишҳо ва тавсияҳои таҳияшуда барои такмил додани системаи баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтии тичоратӣ иборат аст. Дар асоси таҳлили гузаронидашуда усулҳои мушаххаси ҳисоб кардан ва назорати хароҷот, арзёбии даромаднокии маҳсулот, инчунин воситаҳои банақшагирӣ ва буҷетсозӣ, ки бо хусусиятҳои фаъолияти фармасевтӣ мутобиқ карда шудаанд, метавонанд пешниҳод карда шаванд.

Натиҷаҳои бадастомадаро дар таҷрибаи идоракунии ширкатҳои фармасевтӣ барои баланд бардоштани шаффофияти иттилооти молиявӣ иқтисодӣ ва асоснокии қарорҳои идоракунӣ татбиқ кардан мумкин аст.

Илова бар ин, маводҳои таҳқиқотӣ барои роҳбарон, менеҷерҳои молиявӣ, таҳлилгарон ва муҳосибоне, ки дар саноати фармасевтӣ кор меkunанд, муфид мебошанд. Онҳо метавонанд тавсияҳои пешниҳодшударо барои муносибгардони ҳисоботи дохилӣ, таҳияи системаи нишондиҳандаҳои асосии фаъолият, такмил додани логистика ва равандҳои истеҳсолӣ, баланд бардоштани рақобатпазирии умумии ширкат дар бозор татбиқ кунанд.

Аҳамияти иқтисодӣ. Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтии тичоратӣ ба баланд бардоштани самаранокии иқтисодии фаъолияти ширкат таъсири назаррас мерасонад. Системаи

баҳисобгирии идоракунӣ барои дурусттар таҳлил намудани таркиби харочот, муайян кардани минтақаҳои серхарч ва зуд танзим кардани равандҳои кор имконият медиҳад. Он барои паст кардани арзиши аслии маҳсулот, ба таври оқилона истифода бурдани ашъеи хом ва масолах, зиёд шудани даромаднокии умумии истеҳсоли доруворҳо мусоидат менамояд.

Ҳамчунин баҳисобгирии самараноки идоракунӣ ба баланд бардоштани ҳолибияти сармоягузории ширкати фармасевтӣ мусоидат мекунад. Ҳисоботи шаффоф, харочоти назоратшаванда, равандҳои оптимизатсияшуда ва пешгӯиҳои дурусти молиявӣ имкон медиҳанд, ки сармоягузории бештар ба корхона ҷалб карда шавад, истеҳсолот васеъ ва мавқеи корхона дар бозор устувор гардонида шавад. Ҳамин тариқ, рушди баҳисобгирии идоракунӣ на танҳо устувории дохилии иқтисодиро баланд мебардорад, балки ба рушди тичорат дар маҷмӯъ мусоидат мекунад.

Аҳамияти иҷтимоӣ. Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои фармасевтии тичоратӣ ба вазъи саломатӣ ва некӯаҳволии аҳоли таъсири мусбӣ мерасонад. Баҳисобгирии муҳосибӣ ва назорати муассир дар ширкатҳои фармасевтӣ имкон медиҳад, ки фаъолияти корхонаҳои фармасевтӣ вусъат бахшида шуда, таъминоти саривактии бозор бо маводҳои дорувории баландсифат амалӣ гашта, солимии аҳли ҷомеа ба даст ояд. Ин махсусан дар давраи эпидемияҳо, бӯҳронҳо ва нарасидани доруворӣ, ки ҳаёт ва саломатии одамон бевосита аз он вобаста аст, аҳамияти калон дорад. Ҳамчунин рушди фаъолият ба ширкатҳои фармасевтӣ имкон медиҳад, ки захираҳои бештарро барои таҳқиқот, таҳияи доруҳои нав ва барномаҳои дастгирии гурӯҳҳои осебпазир равона созанд, ки ин ҳолат дар маҷмӯъ ба устуворшавии низоми тандурустӣ ва суботи иҷтимоӣ дар ҷомеа мусоидат хоҳад намуд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Асарҳои интишоршудаи муаллиф иқтибосҳои илмӣ ва хулосаву пешниҳодҳои дар диссертатсия ҷой доштаре дар худ инъикос менамоянд. Доир ба мавзӯи таҳқиқот 10 кори илмӣ бо ҳаҷми умумии 6,4 ҷузъи ҷопӣ (аз ҷумла 5,4 ҷузъи ҷопӣ аз муаллиф), аз онҳо 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расонида шудааст.

Мутобикати таҳассуси илмӣ довталаб ба дараҷаи илмӣ

Болтуева Рухсора Камоловна мутахассиси комили соҳаи баҳисобгирии муҳосибӣ, таҳлил ва аудит ба шумор рафта, қодир аст, ки дилхоҳ муаммои илмӣ соҳаи мазкурро ҳал намояд. Рисолаи диссертационии ӯ ба ихтисоси илмӣ интихобнамудааш мувофиқ

мебошад. Мавзуи таҳқиқоти диссертационӣ, сохтор ва мазмуни таҳқиқоти анҷомдодашуда ба талаботи шиносномаи ихтисоси 08.00.08 баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит ҷавобгӯ мебошад. Натиҷаҳои илмӣ бадастовардаи муҳаққиқ ба таҳассуси илмӣ унвонҷӯи дараҷаи илмӣ ва ба талаботи ба чунин корҳо пешниҳодшаванда ҷавобгӯ мебошад.

Эродҳо ва баъзе тавсияҳо ба диссертатсия:

1. Дар зербоби 1.1 муаллиф нуктаи назар ва дидгоҳи олимону муҳаққиқони зиёди ватанию хориҷиро доир ба мазмун ва моҳияти баҳисобгирии идоракунии мавриди баррасӣ ва таҳқиқ қарор додааст. Ба андешаи мо, агар унвонҷӯ дар ин зербоб таърифи муаллифии баҳисобгирии идоракуниро ҷой меод, фарқият ва бартариҳои онро аз таърифҳои муаллифони дигар қайд мекард, он гоҳ арзиши илмӣ назариявии таҳқиқот баландтар мешуд.

2. Муаллифи диссертатсия дар раванди таҳлилу баррасии омилҳои гуногунсатҳе, ки ба фаъолияти хоҷагидорию молиявии ширкатҳои ватании истеҳсолкунанда ва воридкунандаи маводи соҳаи фарматсевтӣ таъсир мегузоранд, диққати ҷиддӣ медиҳад. Агар унвонҷӯ дар ин росто роҳҳои бартарафсозӣ ё коҳиши таъсири манфии ин омилҳоро муфассал баён мекард, ҳеле хуб мешуд, чунки онҳо ба рушди соҳаи таҳқиқшаванда монеаҳои ҷиддӣ ворид карда метавонанд.

3. Дар саҳифаҳои 127-132 усулҳои гуногуни арзишмуайянкунӣ аз кабили усули фармоишӣ, усули марҳилавӣ, усули ABC, усули “директ-костинг”, усули “стандарт-кост”, усули ЛТ мухтасар шарҳ дода шудаанд. Таҳқиқот ғайи мегардид, агар унвонҷӯ ҳусну кубҳи ҳар як усулро батафсил баррасӣ мекард ва дар ин радиф усули муносиб ва услуби истифодабарии онро барои ширкатҳои ватании фарматсевтӣ пешниҳод менамуд.

4. Дар зебоби 3.2 диссертатсия бо мақсади ҳисоб намудани арзиши аслии маҳсулоти соҳаи фарматсевтӣ унвонҷӯ гурӯҳбандии масрафоти онҳоро тибқи унсурҳои хароҷот ба роҳ мондааст. Ба назари мо чунин равиш дар таснифоти хароҷоти ширкатҳои фарматсевтии истеҳсолӣ ҷои нест, чунки он барои дақиқ ҳисоб намудани арзиши аслии маҳсулот ва қабули қарорҳои муносиби идоракунии созгор нест. Аз ин рӯ, муаллиф дар рисолаи илмӣ бояд таснифоти хароҷотро тибқи моддаҳои арзишмуайянкунӣ баррасӣ менамуд ва тавсия меод.

5. Дар қори диссертатсионии барои тақриз пешниҳодшуда аҳён-аҳён ғалатҳои имлоӣ ва мантиқӣ дида мешаванд, вале бояд қайд кард, ки ин норасогӣҳо боиси поён рафтани сатҳу сифати он намегарданд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия

Диссертатсияи Болтуева Рухсора Камоловна ҳамчун кори илмӣ ба анҷом расида ҳисоб ёфта, таркиб ва сохтори он бо тавсияву асосноккунӣ дар сатҳи баланди илмӣ - назариявӣ навишта шуда, ба маҳакҳои гирифтани унвони илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ, омода намудани диссертатсия ва таҳлили диссертатсия дар шурои диссертатсионӣ ва дигар талаботҳои муқаррарнамудаи “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267) ҷавобгӯ мебошад.

Рисолаи довталаби дараҷаи илмӣ ба меъёрҳои гирифтани дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ, омода намудани рисола ва санҷиши кори диссертатсионӣ дар Шурои диссертатсионӣ ва дигар талаботи Низомномаи Шурои диссертатсионӣ, тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва тартиби бақайдгирии давлатии рисолаҳои дифоъшуда, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон № 267 аз 30 июни соли 2021 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд.

Кори диссертатсионӣ бо забони фаҳмо бо истифода аз истилоҳоти қабулшуда навишта шудааст, ороиши диссертатсия тағйиротро талаб намекунад. Автореферат ва мақолаҳои илмӣ ба таърифи расидаи унвонҷӯ таркиби асосии диссертатсияро дарбар гирифта, натиҷаҳои таҳқиқотро ҳамчун дастоварди нави илмӣ ҳисобидан мумкин аст. Ҷанбаҳои муҳими мундариҷаи қор дар автореферат инъикос ёфтаанд, ки предмети асосии дифоъ мебошанд. Талабот дар ин бобат дар маҷмӯъ қонеъ гардидааст.

Хулоса

Таҳқиқоти диссертатсионии Болтуева Рухсора Камоловна дар мавзӯи «Рушди баҳисобгирии идоракунӣ дар ширкатҳои тижоратии фармасевтӣ» барои дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит пешниҳод шудааст, кори илмӣ мукамал ва баанҷомрасида буда, дар он натиҷаҳои нави назариявӣ ва амалии аз ҷиҳати илмӣ асоснок ба даст оварда шудаанд.

Мубрамаи, навгонӣ, асоснокии муқаррароти асосии илмӣ, хулоса ва пешниҳодҳо, инчунин аҳамияти он барои илми иқтисодӣ ва амалии пешбурди баҳисобгирии муҳосибӣ гувоҳӣ медиҳад, ки таҳқиқоти диссертатсионӣ умуман ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 367 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он – Болтуева Рухсора Камоловна барои дараҷаи илмӣ

номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.08 – Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит сазовор мебошад.

Дар ҷаласа 7 - нафар иштирок намуданд. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» - 7 нафар, «зид» - нест, «бетараф»-нест.

Такриз дар ҷаласаи кафедраи баҳисобгирӣ, таҳлил ва аудити Донишгоҳи славянии Россия ва Тоҷикистон муҳокима ва тасдиқ карда шудааст (протокол № 8/1 аз 19 апрели соли 2025).

Раиси ҷаласа:

мудири кафедраи баҳисобгирӣ, таҳлил
ва аудити Донишгоҳи (Славянии)
Россия ва Тоҷикистон, н.и.и., дотсент

Рачабова И.Р.

Эксперт:

дотсенти кафедраи баҳисобгирӣ, таҳлил
ва аудити Донишгоҳи (Славянии)
Россия ва Тоҷикистон, н.и.и., дотсент

Олимов И.А.

Котиби ҷаласа:

н.и.и., дотсент

Файзуллоев А.Х

Имзои Рачабова И.Р., Олимов И.А. ва Файзуллоев А.Х.-ро тасдиқ менамоям:

Сардори Раёсати кадрҳои
Донишгоҳи (Славянии)
Россия ва Тоҷикистон

Рахимов А.А.

(734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, кӯч. М.Турсунзода, 30,
www.rtsu.tj Е-mail: p.rektora@mail.ru, Телефон: тел: (+99237) 221-35-50,
(+992) 227-67-90)